

Enrique Vila-Matas

Bartleby

ve

Şürekâsı

Roman

Çeviri: FİLİZ ÖZTÜRK

can
çağdaş

ENRIQUE VILA-MATAS

BARTLEBY VE
ŞÜREKÂSI

Can Çağdaş

Bartleby ve Şürekâsı, Enrique Vila-Matas

İspanyolca aslından çeviren: Filiz Öztürk

Bartleby y Compañía

İlk (bu çeviriye kaynak alınan baskı): Seix Barral, 2015

© 2000, Enrique Vila-Matas

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Enrique Vila-Matas c/o MB Agencia Literaria işbirliği ve Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Doğan Kitap, 2005

Can Yayınları'nda 1. basım: Şubat 2021, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Editör: Emrah İmre

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-4904-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750749049

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ENRIQUE VILA-MATAS

BARTLEBY VE
ŞÜREKÂSI

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

Filiz Öztürk

♥can

Enrique Vila-Matas'ın Can Yayınları'ndaki diğerk kitabı:

Kassel'de Mantık Aramak, 2017

ENRIQUE VILA-MATAS, 1948'de Barcelona'da doğdu. Gazetecilik ve hukuk öğrenimi gördükten sonra film eleştirmenliği yaptı, kısa filmler çekti. İlk romanlarını 1970'lerin başında kaleme alsa da tanınmaya başlaması 1985'te yayımladığı, romanla deneme türlerini kaynaştırdığı *Historia Abreviada de la Literatura Portátil* (Taşınabilir Edebiyatın Kısaltılmış Tarihi) sayesinde oldu. Gerçekle kurmaca arasındaki sınırı şeffaflaştırdığı, edebiyata ve edebiyatçılara göndermelerle dolu eserleri otuzdan fazla dile çevrildi. İspanyol Kraliyet Akademisi, Rómulo Gallegos, Médicis, Herralde gibi ödüllerin de aralarında bulunduğu pek çok önemli ödüle ve nişana layık görüldü.

FİLİZ ÖZTÜRK, 1974'te doğdu. 2003'te Ankara Üniversitesi, DTCF, İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2007-2009 yılları arasında İspanya'da, Valladolid Üniversitesi'nde, İspanyol Dili Bölümü'nde Yabancı Dil Olarak İspanyolca Öğretimi Programı'nda yüksek lisans eğitimi aldı. İstanbul'da yaşıyor, özel bir okulda İspanyolca öğretmeni olarak çalışıyor. İspanyolcadan Türkçeye çevirdiği kitaplar: Ricardo Coler, *Kadın Krallığı: Son Anaerki Toplum* (2010) ve Mario Benedetti, *Kırık Köşeli İlkbahar* (2014).

Paula de Parma'ya

“Bazı insanların şanı ve erdemi iyi yazmaktan ibarettir;
diğerlerinin ise yazmamaktan.”

Jean De La Bruyère

Kadınlarla hiç şansım olmadı, kabullendiğim acı veren kamburuma katlanıyorum, bütün yakın akrabalarım öldü, korkunç bir ofiste çalışan zavallı bir yalnızım. Bütün bunların dışında mutluyum. Bugün ise –8 Temmuz 1999– her zamankinden daha mutluyum, çünkü görünmez bir metinden bahsedecek, aynı zamanda dipnot defteri olacak ve sağlam bir *bartleby* takipçisi olduğumu göstereceğini umduğum bu günlüğü yazmaya başlıyorum.

Yirmi beş yıl önce, çok gençken, aşkın imkânsızlığı hakkında küçük bir roman yayımlamıştım. O zamandan beri, size şimdi açıklayacağım travma yüzünden bir daha asla yazmadım, yani yazmayı kökten bıraktım. Ben de bir *bartleby* oldum, uzun zamandır onlara duyduğum ilgi de bu yüzdendir.

Bartleby'leri hepimiz tanırız, derin bir dünya inkârında yaşayan insanlardır. İsimlerini Kâtip Bartleby'den alırlar. Herman Melville'in bir kitabının kahramanı olan Kâtip Bartleby asla bir şey okurken görülmemiştir, hatta gazete bile okumamıştır; uzun süreler boyunca bir paravanın arkasında bulunan solgun pencereden Wall Street'teki bir tuğla duvara bakarak ayakta durur; hiç bira içmez, çay bile içmez; hiçbir yere gitmez, aslında ofiste

yaşar, pazar günlerini bile ofiste geçirir; kesinlikle kim olduğunu söylemez, nereden geldiğini, bu dünyada akrabalarının olup olmadığını anlatmaz, nerede doğduğu sorulduğunda ya da kendisi hakkında bir şeyler anlatması istendiğinde veya bir iş yapması beklendiğinde her zaman şöyle cevap verir:

“Yapmamayı tercih ederim.”

Bir süredir edebiyatta *bartleby* belirtilerinin geniş çeşitliliğini takip ediyorum, uzun zamandır bu hastalığı çalışıyorum, çağdaş sözcüklerdeki bu kötü yerel hastalığı, bu olumsuz dürtüyü ya da bazı yaratıcılarda, hatta çok talepkâr bir edebî vicdana sahip olsalar bile, (belki de sadece bu yüzdendir) bir daha asla yazamaz hale getiren bu hiçliğin çekiciliğini ya da bir veya iki kitap yazdıktan sonra yazıya veda etmelerini; gelişmede olan bir eseri sorunsuz yürüttükten sonra bir gün öylece kalakalmalarını, kelimenin tam anlamıyla sonsuza dek felçli gibi kalmalarını inceliyorum.

Bartleby ve şürekâsının “Hayır” edebiyatını takip etme fikri geçen salı günü ofiste, patronun sekreterinin telefonda birisine sanırım şöyle söylediğini duyduğumda doğdu:

“Bay Bartleby toplantıda.”

Kendi kendime güldüm. *Bartleby*'nin birisiyle toplantıda olacağını hayal etmek, onu bir yönetim kurulu toplantısının ağır atmosferi içinde düşünmek çok zor. Ama bu günlükte ve dipnotlarda yapmayı düşündüğüm şey –bir avuç dolusu *bartleby*'yi, yani Kötü'nün dokunduğu, olumsuzluğun dürttüğü bir avuç dolusu yazarı toplamak– o kadar da zor değil.

Tabii ki sekreterin, “Bartleby,” dediğini, patronumun soyadına çok benzeyen o kelimeyi söylediğini duydum. Ancak gerçek şu ki, bu yanılısama beni harekete geçiren, birdenbire başlamamı sağlayan o son vuruştan daha el-

verişli olamazdı ve yirmi beş yıllık sessizliğimin ardından nihayet yeniden yazmaya karar verdim, yazıya veda eden yaratıcıların en yeni gizli farklılıkları, en etkileyici bazı durumları hakkında yazacaktım.

Bu yüzden, çağdaş edebiyatın en rahatsız edici ve en çekici eğiliminin patikasında, Hayır'ın labirentinde yürümek üzereyim: Özgün edebî yaratıma açık kalan tek yolun bulunduğu bir eğilim; yazının ne olduğunu ve nerede olduğunu merak eden ve onun imkânsızlığı etrafında dolaşan ve bu bin yıl sonu edebiyatının korkunç tahmini hakkındaki gerçeği –son derece uyarıcı bir biçimde– söyleyen bir eğilim.

Sadece bu olumsuz dürtüden, sadece bu Hayır'ın dolambaçlı yollarından bile geleceğin yazını doğabilir. Peki bu edebiyat nasıl olacak? Kısa bir süre önce, yüzünde belirgin bir hınzırlıkla, ofisten bir iş arkadaşım bu soruyu bana yöneltti.

“Bilmiyorum,” dedim, “bilseydim bu yeni edebiyatın kurucusu ben olurum.”

Bakalım bunu yapabilecek miyim. Ben sadece Hayır'ın dolambaçlı yollarında, bu edebiyatın gelmesi için açık bırakılan o yollarda izleyicilik etmeye ikna olmuş durumdayım. Bakalım o yolları önerebilecek durumda mıyım. Dipnotlar yazacağım, görünmez bir metni yorumlayan dipnotlar; ama var olmadığı için görünmez değil, ne de olsa bu hayalet metin gelecek bin yılın edebiyatında bir askıya alma haline gelebilir.

1) Robert Walser, yazmanın mümkün olmadığını yazmanın da yazmak olduğunu biliyordu. Robert Walser yaptığı birçok ikincil iş arasında –kitapçıda tezgâhtarlık, avukat sekreterliği, banka memurluğu, tekstil fabrikasında işçilik ve en son Silezya'daki bir kalede kâtiplik– ba-

zen de “Meşguliyetsizler için Yazın Odası”ndan (bir oda ismi ancak bu kadar Walser’ci olabilir ama kesinlikle çok özgün) emekli oluyordu. Orada, günbatımında, eski bir tabureye oturarak, gaz lambasının soluk ışığında alımlı, zarif yazısını yazıcılık etmek için, bir *bartleby* olarak çalışmak için kullanıyordu.

Sadece yazıcı olma özelliğinden değil, Walser’in bütün varlığı bizi Melville’in öyküsündeki başkahramanı, günün yirmi dört saatini ofiste geçiren kâtipi düşünmeye itiyor. Roberto Calasso, Walser ve Bartleby’den bahsederken, sağduyulu ve sıradan insanların görünüşünü taklit eden varlıklardır diye yorumlamıştı, ama onları dünyayı reddetmenin kışkırtıcı bir eğilimi olarak da görüyordu. Ne kadar radikalse o kadar az fark edilir, yumuşak huylu ve gri varlıklar olan *bartleby*’lerdeki yıkımın nefesi, insanlar arasından pek çok kez görünmeden geçer gider. “*Jakob von Gunten*’in yazarı ve Benjamin Enstitüsü’nün kurucusu olan Walser pek çokları için,” diye yazar Calasso, “tanıdık bir figürdür, nihilizmi ise burjuvalara ve iyi huylu İsviçrelilere özgü olarak okunabilir. Ama o, tam tersi, uzak bir karakter, doğanın paralel bir kılavuzu ve neredeyse ayırt edilmez bir çizgisidir. Walser’in boyun eğmişliği, Bartleby’nin itaatsizliği gibi toptan bir kopma gerektirir [...]. Şeffaf bir baskı gibi içlerinden geçerek yazıları kopyalar, yeniden yazarlar. Özel bir şey belirtmezler, değiştirmeye çalışmazlar. Jakob von Gunten, ‘Ben gelişmiyorum,’ der. Bartleby, ‘Değişiklik istemiyorum,’ der. Bunların benzerliğinden ise sessizlik ve kelimenin görünür dekoratif kullanımını arasındaki eşdeğerlilik ortaya çıkar.”

Hayır edebiyatının yazarları arasında kâtipler olarak andırabileceğimiz, belki de en ilginçleridir ve beni en fazla etkileyenler bunlardır. Öyle olmasının nedenine gelince; yirmi beş yıl önce yazıcı olmanın nasıl bir duygu

olduğu deneyimini birebir yaşamış olmamdır. Çok kötüydü. Çok gençtim ve aşkın imkânsızlığı hakkında bir kitap yazmanın gururunu yaşıyordum. Benim için sonuçlarının çok korkunç olacağını öngörmeksizin babama bir nüshasını hediye etmişim. Ve birkaç gün sonra babam kitabımda onun ilk karısı hakkında küçük düşürücü hatıraların olduğunu anladığında rahatsızlık duyarak, verdiğim nüshaya kendisinin dikte ettiği bir ithaf yazmaya zorladı beni. Elimden geldiğince bu fikre direndim. Tıpkı Kafka gibi, benim de babamdan bağımsızlaşmaya çalışmak için başvurabileceğim tek yol edebiyattı. Bana yazdırmak istediğini yazmamam gerektiği için deli gibi mücadele ettim. En sonunda bir ithaf yazısı diktatörünün emirlerini yazmanın korkunç hissiyle bitirdim bu savaşı.

Bu olay bende öyle derin bir iz bıraktı ki yirmi beş yıl yazmayı bıraktım. Kısa bir süre önce, “Bay Bartleby toplantıda,” cümlesini duymadan birkaç gün önce, yazıcı olmamla barışmama yardımcı olan bir kitap okumuştum: *Pierre Menard Enstitüsü*. Bu okumanın verdiği kahkaha ve eğlencenin eski travmamı es geçip yeniden yazma kararına zemin hazırlamam için bana yardımcı olduğunu düşünüyorum.

Roberto Moretti'nin romanlarından *Pierre Menard Enstitüsü*, en mantıksız ve saçma olanından tutun en çekicisine kadar, reddetmenin çok zor olduğu, belki binden fazla teklife “hayır” demeyi öğreten bir okulda geçer. Komik bir romandır, Robert Walser'in *Benjamin Enstitüsü* metninin çok esprili bir parodisidir. Aslında okuldaki çocuklar arasında gerçek Walser de vardır, Kâtip Bartleby de. Romanda neredeyse hiçbir şey olmaz, bütün Pierre Menard öğrencilerinin mükemmel ve mutlu yazıcılara dönüşerek okuldan çıkmalarının dışında.

Bu romana çok güldüm, hâlâ da gülüyorum. Örneğin şimdi yazarken bile gülüyorum, çünkü bana bir kâtip ol-

duğumu düşündürüyor. Bunu daha iyi düşünmek ve hayal etmek için Robert Walser'in kitaplarından herhangi birini açarak, şansıma hangisi gelirse, herhangi bir cümle alıntıluyacağım: "Karanlık çayırarda yalnız bir gezgin dolaşiyor." Bu cümleyi kopyalıyorum, sonra da Meksika aksanıyla tekrar okuyorum. Yine kendi kendime gülüyorum. Derken aklıma Meksikalı yazıcıların öyküleri geliyor: Juan Rulfo'nun ve Augusto Monterroso'nun öyküleri. Yıllar boyunca kasvetli bir ofiste kâtiptiler, notlarıma göre her zaman tam bir *bartleby* gibi davrandılar. Patronlarından korkuyorlardı, çünkü patronun her iş çıkışında çalışanların ellerini sıkma gibi bir huyu vardı. Başkent México'da yaşayan yazıcılar Rulfo ve Monterroso çoğu kez ofiste bir sütunun arkasına saklanıyorlardı, çünkü patronun sadece vedalaşmak için değil kalıcı bir elveda demek için de el sıkıştığını düşünüyorlardı.

Bu el sıkmanın yürek darlığı veren korkusu şimdi bana, *Pedro Páramo*'nun hikâyesini yazan Juan Rulfo'nun bir yazıcı olarak insanlık durumunu belirtmek için yaptığı açıklamayı hatırlattı: "1954 Mayıs'ında bir okul defteri satın aldım ve uzun yıllar boyunca aklımda yer etmiş bir romanın ilk bölümünü yazmaya başladım [...] *Pedro Páramo*'ya borçlu olduğum sezgilerin nereden geldiğini hâlâ bilmiyorum. Sanki birisi onları bana dikte ettirirdi. Durup dururken, yolun ortasında aklıma bir fikir geliyor-du ve yeşil, mavi küçük kâğıtlara notlar alıyordum."

Rulfo, yazıcıymış gibi yazdığı romanın başarısının ardından, otuz yıl boyunca bir daha asla bir şey yazmadı. Çoğu zaman durumunu, on dokuz yaşındayken ikinci kitabını yayımladıktan sonra her şeyi tamamen bırakan ve yirmi yıl sonraki ölümüne kadar kendini maceraya veren Rimbaud'la kıyaslıyordu.

Patronunun tokalaşmasıyla kovulma paniğine bir süre de insanların ona yaklaşım tekrar yazması gerektiği-

ni söylemelerinin korkusu eklenmişti. Artık neden yazmadığını sorduklarında Rulfo şöyle cevap vermeye alışmıştı:

“Celerino Amcam öldü, bana hikâyeler anlatan oydu.”

Celerino Amca uydurulmuş bir karakter değildi. Gerçekten de vardı. O, çocukların onaylama ayinlerini yaparak para kazanan bir ayyaştı. Rulfo pek çok kez ona eşlik eder ve Celerino Amca'nın kendi hayatından anlattığı, velhasıl büyük bir kısmı uydurma olan, muhteşem hikâyelerini dinlerdi. Öykü kitabı *Ova Alev Alev* neredeyse *Celerino Amca'nın Hikâyeleri* diye adlandırılacaktı. Rulfo, Celerino Amca vefat ettikten kısa bir süre sonra yazmayı bırakmıştı. Bu Celerino Amca hikâyesi şimdiye kadar edebiyatı öyle ya da böyle terk eden tanıdıklarım arasında duyduğum en özgün kendini aklama bahanesi olmuştur.

“Neden mi yazmıyorum?” 1974 yılında, Carakas'ta Juan Rulfo'un böyle bir açıklama yaptığını biliyorum. “Çünkü bana öykülerini anlatan Celerino Amcam öldü. Her zaman benimle yürürken hikâyeler anlatırdı. Ama çok yalancıydı. Bana anlattığı her şey saf yalanmış. Öyleyse, doğal olarak benim yazdıklarım da saf yalandı. Bana bahsettiği bazı şeyler ise gerçekten yaşadığı sefaletle ilgiliydi. Oradaki başpiskoposa göre Celerino Amca o kadar da zavallı bir insan değildi. Başpiskopos, Celerino Amca'nın mezarının başında onun köyden köye dolaşarak çocukların onaylama ayinini yapmak için atanan ve saygı duyulmayı hak eden bir insan olduğunu söylemişti. Çünkü o yerler tehlikeydi ve rahipler oralardan geçmeye korkuyorlardı. Bense pek çok kez Celerino Amca'ya eşlik etmiştim. Her vardığımız yerde bir çocuğun onaylama ayinini yapmak zorundaydı. Ayini yaptıktan sonra da parasını alırdı. Bütün bu yaşanan hikâyeleri ben yazmamıştım, belki bir gün ben de yazarım. Köyden köye do-

lyi çalıştım, yaptığım işten mutlu olabilirim. Kalemı bırakıyorum, çünkü hava karardı. Alacakaranlık rüyaları. Karım ve çocuklarım yan odadalar, hayat dolular. Sağlığım yerinde ve yeteri kadar param var. Aman Tanrım, nasıl da mutsuzum! Ama neler söylüyorum ben? Mutsuz değilim, kalemı bırakmadım, karım yok, çocuklarım yok, yan oda bile yok, yeteri kadar param yok, hava da kararmadı.

“Yapmamayı tercih ederim.” Herman Melville’in *Bartleby* karakterinin bu meşhur sözünden yola çıkan Enrique Vila-Matas, *Bartleby* ve *Şürekâsı*’nda yetenek ve birikimlerine rağmen yazmamayı düstur edinen gerçek ve hayalî yazarları konu alır.

Var olmayan bir metin için dipnotlar kaleme alan anlatıcı, *bartleby*’ler diye adlandırdığı, edebiyatta geçici ya da kalıcı sessizliği tercih eden Salinger, Rimbaud, Musil, Rulfo gibi yazarların yanında Walser, Beckett, Maupassant, Wilde, Borges, Gide, Pessoa, Sokrates ve daha nice isim aracılığıyla, “Niçin yazarız?” ve “Niçin yaşarız?” gibi çetrefilli sorulara cevap arar.

“Vila-Matas’ın üstünlüğü tartışılmaz bir gerçek.”

Roberto Bolaño

#deneysel #metakurmaca #gönderme #edebiyat #felsefe
#yazarlık #yazmamak

 CAN

canyayinlari.com | f | | canyayinlari

roman

ISBN 978-975-07-4904-9

9 789750 749049